

313

DE EENHEID VAN HET ARBEIDSRECHT

REDE,
UITGESPROKEN TER OPENBARE AANVAARDING
VAN HET AMBT VAN BUITENGEWOON HOOG-
LERAAR IN HET ARBEIDSRECHT AAN DE R. K.
UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN OP WOENSDAG
19 NOVEMBER 1947

DOOR

Mr J. J. M. VAN DER VEN

DEKKER & VAN DE VEGT N.V.
NIJMEGEN — UTRECHT — 1947

DE EENHEID VAN HET ARBEIDSRECHT

REDE,
UITGESPROKEN TER OPENBARE AANVAARDING
VAN HET AMBT VAN BUITENGEWOON HOOG-
LERAAR IN HET ARBEIDSRECHT AAN DE R. K.
UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN OP WOENSDAG
19 NOVEMBER 1947

DOOR

Mr J. J. M. VAN DER VEN

DEKKER & VAN DE VEGT N.V.
NIJMEGEN — UTRECHT — 1947

*Magistris meis
coronam academicam carolinam
illustrantibus
vivi atque mortui*

*Mijne Heren Curatoren dezer Universiteit, Rector Magnifice,
Mijne Heren Hoogleraren, Lectoren, Privaat-Docenten en
Assistenten,*

Dames en Heren Studenten,

*En voorts Gij allen, die luisterend luister bijzet aan deze
plechtigheid,*

Zeer gewaardeerde toehoorderessen en toehoorders,

Het eerste Lustrum van deze Universiteit heeft haar toenmalige Rector Magnificus, mijn betreurde leermeester J. Hoogveld, gevierd met een grootse rede over *Opgang naar de eenheid*¹⁾. Daarin betoogde de spreker, hoe „de tegenstelling van eenheid en veelheid de denkers van alle tijden (heeft) beziggehouden”, hoe „onze geest graviteert met onweerstaanbaren drang naar eenheid en ons hart blijft hunkeren naar de diepe rust der harmonie”, hoe in de wereld der wetenschap enerzijds het specialisme nodig is voor de voortgang op positief wetenschappelijk — en ik zou zeggen: ook op wijsgerig en godgeleerd — gebied, maar hoe daardoor het gevaar voor overmatige, onevenwichtige vakkultuur ontstaat, en hoe dan ook anderzijds onderscheidene positieve wetenschappen — hij noemt er de voorbeelden van — zich steeds meer bewegen van analyse naar synthese, van de veelheid naar de eenheid, van deel naar geheel, hoe een autonome wijsbegeerte de schijnoplossing voor het eenheidsprobleem aan de hand doet in de door een „edel moment” zo sympathieke dwaalleren van het monisme, maar hoe „de wijsgeer niet het laatste woord (kan) spreken in dezen opgang naar de eenheid”²⁾ en alleen „het wereldomvattend katholicisme (meebrengt) te streven naar een volkomen synthese van positief weten, wijsbegeerte en godgeleerdheid eenerzijds, anderzijds van leer en leven”, waardoor zowel het zoekende verstand als het onrustige hart zijn ene en hetzelfde rustpunt vindt.

Is de herinnering aan die synthetische visie niet een ongelukkige keuze bij het bestijgen van een geheel nieuwe leerstoel, dat wil dus zeggen bij het aanvaarden van de leeropdracht in al weer een nieuw „vak”, in casu bij het toevoegen van al weer een specialisme in de toch al veelvuldig gesplitste wetenschap van het recht? En wordt de keuze niet nog ongelukkiger, als dat nieuwe vak nu juist het arbeidsrecht is, waarvan respectabele juristen beweren, dat het niets anders is dan een vergaarbak van een stuk privaats- en wat brokken publiekrecht, neen geen synthese van die beide, maar een rommelpot van onsamenhangende fragmenten uit het burgerlijk en uit het handelsrecht, uit het burgerlijk procesrecht, uit het straf- en vooral uit het bestuursrecht? Een dergelijke zienswijze houdt dus het verwijt in, dat het arbeidsrecht niet alleen zijn eigen eenheid mist, maar dat het bovendien die, welke een wetenschapstraditie

van eeuwen voor de rechtswetenschap heeft opgebouwd, stuk breekt. Het arbeidsrecht zou niet alleen niet synthetiseren, het zou nog niet eens fatsoenlijk analyseren, het zou alleen maar verbrokkelen.

Daartegenover zou ik in dit uur — en daarom mocht ik in Hoogveld's betoog mijn punt van uitgang nemen — willen uiteenzetten vooreerst, hoe ook het arbeidsrecht als ieder ander vak van wetenschap, dat op een eigen plaats mag aanspraak maken, een zekere afgerondheid, een zekere eenheid vertoont, waardoor het in zichzelf de makrokosmische roep om eenheid mikrokosmisch beantwoordt, en vervolgens, hoe juist het arbeidsrecht in staat is om als deel van het grotere geheel der rechtswetenschap bij te dragen tot meer eenheid dezer wetenschap zowel binnen haar eigen grenzen als in betrekking tot de andere wetenschappen. Met andere woorden : achtereenvolgens bespreek ik de cohaesie der arbeidsrechtelijke molekulen onderling en hun adhaerente eigenschappen ten aanzien van de overige rechtswetenschap en van de andere wetenschappen.

Zijn eigen eenheid vindt het arbeidsrecht in datgene wat het specificeert en waaraan het zijn naam ontleent : de arbeid, genomen in zijn ruime betekenis, welke De volder onlangs aldus omschreef: „arbeid is een bewust- en vrij-opgewekte krachtsinspanning, waardoor de menschelijke vermogens innerlijk-oorzakelijk gericht worden naar een aan den persoon uiterlijke waarde”³⁾. Met deze simpele stelling heb ik mij al geplaatst buiten de grote groep van beoefenaars der arbeidsrechtswetenschap in binnen- en buitenland, die — ofschoon „in algemene rechtsbeschouwing en in maatschappij-opvatting zeer uiteenlopende juristen” en ondanks „nuanceverschillen” — eendrachtig beweren, dat het object van het arbeidsrecht „wordt gevormd door de loondienstverhoudingen (of iets nauwkeuriger : de persoonlijke onderschikking meebrengende arbeidsverhoudingen) en de daarmee onmiddellijk samenhangende levensomstandigheden”⁴⁾. Voor ons land behoef ik met Levenbach maar te herinneren aan Molenaar, Gerbrandy, Romme, Van Apeldoorn, Diepenhorst, De Gaay Fortman en Mok⁵⁾ en kan ik daarnaast nog noemen Nolens, Treub, Sinzheimer, Scholten, Langemeyer, Van de Garde, Slotemaker⁶⁾. Stemrechtelijk ben ik dus in mijn isolement wel glansrijk verslagen, want vóór mij⁷⁾ had alleen mijn Tilburgse naamgenoot (F. J. H. M. van der Ven) met stelligheid dezelfde positie ingenomen en met volharding verdedigd⁸⁾, al verklaarde hij dan onlangs bereid te zijn het twistgesprek te staken⁹⁾, en verder staat, naar mijn weten, met wie hij „de beide Van der Vens” noemt, alleen Van Esveld op een gelijksoortig standpunt ten aanzien van het object en daarmede van de omvang van het arbeidsrecht¹⁰⁾.

Historisch is zeer wel te verklaren, dat men — ik bepaal mij ook nu tot ons eigen land — het arbeidsrecht wil zien als het geheel van regelen aangaande de arbeidsverhoudingen in persoonlijke onderschikking. Daar immers, in en uit de wantoestanden in die arbeidsverhoudingen, is wat dan nu tot de sedes materiae van het arbeidsrecht wordt gerekend, in het leven geroepen : de bescherming van vrouwen en kinderen, later ook van volwassen mannen tegen bepaalde, tegen gevaarlijke, tegen te zware arbeid ; de bescherming van hen, die op arbeidsovereenkomst

werkzaam zijn, tegen het overwicht van hun werkgever; de bescherming van „werklieden” of „arbeiders” tegen de geldelijke gevolgen van zulke rampen als ongeval, ziekte, invaliditeit en ouderdom of van zulk een zegen als het ouderschap. Men zou geneigd zijn het arbeidsrecht te zien als een bron van subjectieve rechten in de zin van J h e r i n g's klassieke, tegen de voluntaristische opvattingen van H e g e l en de romanisten van zijn tijd gerichte, definitie: „rechtlich geschützte Interessen”¹¹). Maar bedenkt dan ook, dat men het arbeidsrecht dan ziet als een geheel van regelen, die niet veel anders doen dan zich ontfermen over een bepaalde groep van personae miserabiles en ge hebt de wortel van het aangevochten, beperkte arbeidsrechtsbegrip blootgelegd, de louter geschiedkundige wortel: er waren ten hemel schreiende toestanden van kinderen, die geëxploiteerd werden, vrouwen, die zich aftobden, mannen, die tot slaven afstompten, allerlei handwerkers en dienstboden, die in economische en juridische onzekerheid en nood verkeerden, ongelukkigigen, die al of niet vóór hun tijd „versleten” rechtens onverzorgd waren, vaders en moeders, die hun kinderen alleen maar als een ondragelijke geldelijke last ontvingen. Tegen die toestanden zijn de arbeidsrechtelijke regelen in een atomistische en individualistische samenleving het eerst gegroeid, zij beoogden de zo kennelijk vertreden belangen rechtens te beschutten.

De rechtsgeschiedenis is echter niet de enige wortel van de wetenschappelijke rechtssystematiek. Deze toch moet méér doen dan het nu eenmaal gegevene ordenen en historisch verklaren, zij moet zo zijn ingericht, dat zij het ook kritisch kan onderzoeken en waarderen. Daartoe moet zij de maatschappelijke verschijnselen in hun totaliteit durven overzien, dus ook voor zover zij (nog) geen plaats in het stellig recht hebben gevonden of zich daarin anders dan zij in de maatschappelijke werkelijkheid zijn weerspiegelen. De rechtswetenschap is geen passieve kennis van rechtsvoorschriften, overigens netjes naar zin en samenhang verklaard, zij is ook een „kennis van goed en kwaad” en daarom even bekommerd om het zijn van stellig als om het behoren van gewenst recht. Ik zal mij zelfs niet door zulk een befaamd jurist als G. R i p e r t laten beleren, als hij over het oordeel, dat de rechtswetenschap geroepen is over de wetten uit te spreken, verklaart: „ce jugement ne concerne guère que la technique des institutions et des règles”¹²).

Toegepast op het arbeidsrecht betekent dat, dat wij niet enkel naar het geschiedkundig gegroeide moeten zien, maar de maatschappij in haar geheel op het stuk van de arbeid moeten overschouwen. Dan valt veel meer dan alleen „de persoonlijke onderschikking meebrengende arbeidsverhoudingen” (L e v e n b a c h) en zelfs nog meer dan „alle groepen van sociaal-afhankelijken in het economische leven” (v a n E s v e l d) onder ons gezichtsveld en omvat dit *alle arbeid* (in de straks aangehaalde zin), welke is gericht op het vestigen of onderhouden van maatschappelijke betrekkingen krachtens die arbeid¹³). Alle maatschappelijke arbeid bepaalt dus het object van het arbeidsrecht, wanneer men rechtssystematisch te werk gaat. De enige beperking, die hier ten aanzien van „arbeid” (tout court) wordt aangelegd, is derhalve die van de maatschappelijke betrekking, waarin hij verricht moet worden of waartoe hij leiden moet. Die beperking ligt voor de hand: rechtens irrelevant is de menselijke handeling en dus ook de arbeidsverrichting, welke in geen maatschappelijke betrekking haar oorzaak, (naar oorsprong of doel) of

haar gevolg vindt. En voor het *arbeidsrecht* irrelevant is de maatschappelijke betrekking, welke niet krachtens de arbeid wordt gevestigd of instandgehouden, en zulks bewust; zowel functioneel als intentioneel moet de arbeid wezensbestanddeel zijn van de verhoudingen, welke worden beheerst door wat nog arbeidsrecht mag heten.

Maar komt de systematiek niet in de lucht te hangen, als wij zo apriorisch te werk gaan? Geenszins, vooreerst omdat het met dat apriori nogal medevalt, en vervolgens omdat wij toch met het historisch gegroeide gaan rekening houden en er zelfs beter mede gaan rekening houden dan anders mogelijk is.

Wanneer de vorenomschreven arbeid als object, en daarmee als uitgangspunt voor de wetenschappelijke beoefening van het arbeidsrecht wordt gekozen, dan ligt hieraan niet een ijle gedachtenconstructie, een luchtspiegeling ten grondslag — voorwaar, een slecht fundament —, maar een stuk maatschappelijke werkelijkheid en werkzaamheid, een geheel van maatschappelijke krachten, welke zowel actief als passief factoren van de eerste rang zijn voor het recht: passief doordat zij aanleiding geven tot maatschappelijke verhoudingen, welke door de gerechtigheid beheerst en dus aan het recht onderworpen moeten zijn, actief doordat zij zelf medewerken aan de totstandkoming van het stellig recht. De arbeid is de concrete grondslag van het arbeidsrecht, omdat de arbeidende maatschappij, of nog concreter, de in maatschappelijk verband arbeidende mensen een realiteit zijn van de hoogste betekenis.

Zo blijkt dus ook ons uitgangspunt bij de bepaling van het arbeidsrecht een reëel gegeven te zijn, doch minder historisch bepaald, dan de beperkte opvattingen met haar enge kijk op het nu en het hier van de arbeid-in-onderschikking hadden gevonden. Maar de gegevens van hic et nunc verwaarlozen ook wij uiteraard allerm minst. Wij gaan op de realiteit van arbeidende mensen geen arbeidsrecht optrekken, verzinnen, uitdenken, dat dan toch weer het reële uitgangspunt ver achter zich zou hebben gelaten als het zou uittrekken naar een oase, welke slechts een fatamorgana zou blijken. Wij betrekken de geschiedkundige werkelijkheid ook verder in onze beschouwingen en wel op twee wijzen: vooreerst door staande op de bodem van de arbeidende maatschappij, gade te slaan en kritisch te ordenen het daaruit geworden en daarop toepasselijke stellig recht, het hier en nu gegevene, en vervolgens door die brede bodem te blijven exploreren en voortdurend de verschuivingen, vernieuwingen en veranderingen op dat terrein te volgen om aldus te kunnen aangeven in welke richting de hier aan te wenden rechtsnormen zich ontwikkelen of moeten worden ontwikkeld. Het voordeel van deze methode, welke logisch volgt uit en dan ook alleen maar kan steunen op de brede basis, welke hier is gelegd, is wel dit, dat de systematiek van het arbeidsrecht niet zich haar omvang laat dicteren door het stellig recht van één ogenblik en dus niet zich, bij wijze van spreken, van dag tot dag naar de ontwikkeling, welke haar van elders opgedrongen wordt, laat voegen en kneden, maar dat zij altijd met de rechtsontwikkeling gelijke tred houdt, ja haar altijd vóór is, doordat zij op een bepaald tijdstip het stellig recht ook daar ziet arriveren, waar zij het, niet uit een zwevende gedachten-gang, maar op grond van verworven inzicht in de maatschappelijke werkelijkheid reeds had verwacht. Aldus vervult de wetenschap van het arbeidsrecht die niet enkel beschrijvende en verlichtende, maar ook voor-

schrijvende en voor-lichtende taak, welke haar studie zo boeiend en — naar ik straks al zeide: althans voor mij — bijzonder aantrekkelijk maakt.

Maar juist daarmee, en daarmee ook alleen, is de eenheid van het arbeidsrecht gegeven: het dankt die nu aan die wel zeer beweeglijke en bewogen, maar toch ene maatschappelijke werkelijkheid: de menselijke arbeid in zijn sociale betekenis. Daarin heeft het de maatstaf, waarmee het alle terreinen van stellig recht afloopt, op zoek naar de voorschriften, die in zijn kader passen, en tevens het patroon, waarnaar het de gevonden fragmenten tot een passend geheel kan samenvoegen. Nu kan worden samengevoegd alle recht, dat speciaal gegeven blijkt te zijn ter regeling van die maatschappelijke verhoudingen, welke wezenlijk zijn bepaald door arbeid, onverschillig of deze in onderschikking dan wel zelfstandig (c.q. in nevenschikking) wordt verricht. Nu komt weer bijeen als arbeidsrecht wat als recht betreffende de arbeid ook bijeen hoort: het recht van de knecht en van de meester, het recht van de loondienst en van het vrije beroep, het recht van de ambtenaar en van de „arbeider”, het recht van de functionaris en van de huurling. Nu kan dit recht van één visie op alle wezenlijke facetten van de arbeid uit, de visie nl. op zijn geestelijk-stoffelijke, op zijn persoonlijke en sociale aard, op zijn noodzakelijkheidskarakter¹⁴⁾, op zijn functie als verrichting en op zijn resultaat in de producten, de arbeid en de daaruit ontsproten maatschappelijke verhoudingen ordenen, zij het met alle begrip voor schakeringen zowel in die verhoudingen zelf (zelfstandigheid-onderschikking; private loondienst — publieke ambtenaarsverhouding; functionele betrekking — dienstbetoon) als in de terreinen, waarop zij zich voordoen (groot-onderneming van nijverheid of handel; middenstand van ambacht of nering; boerenbedrijf; zeevaart). Zo worden de maatschappelijke verhoudingen bevrijd uit de niet meer passende rechtssystematiek, welke is verward tot de categorieën van het zakenrecht met zijn prototype, de absolute eigendom, en van het verbintenissenrecht met zijn prototype, de individuele overeenkomst, twee rechtsinstituten, welke ongeschikt zijn om de huidige maatschappelijke verhoudingen, juist de arbeidsverhoudingen, voldoende te behuizen¹⁵⁾. Op de grondslag van die verhoudingen zal de beoefenaar der arbeidsrechtswetenschap noodzakelijk nieuwe rechtsfiguren moeten construeren — men denke hier alleen maar aan het onloochenbare, maar privaatrechtelijk genegeerde maatschappelijk verschijnsel „de onderneming”¹⁶⁾, dat wij thans nog als een optelsom van zakelijke, vooral eigendomsrechten en van contractuële (vooral arbeidscontractuële) verbintenissen moeten zien en behandelen. Met een dergelijke constructie heeft geen mens meer vrede, denken wij maar aan de reeds 20 jaar oude, maar helaas nog niet verouderde klacht van *Cobbenhagen*: „De wetgeving heeft den groei der onderneming niet medegemaakt”¹⁷⁾. De poging van *Romme*, met een „Schets voor een ontwerp van wet op de onderneming”, die groei nu eindelijk eens te bevorderen, valt zeker als poging te bewonderen, al betwijfel ik voorshands, of daarmee de groei ook tot vruchtzetting zal kunnen gedijen¹⁸⁾.

Weer glijden wij zo van het constitutum in het constituendum over. Maar om naar het eerste terug te keren, zoeken wij nu in het gehele Nederlandse rechtssysteem van vandaag naar al dat recht, dat daar verstrooid ligt, maar in het arbeidsrecht gebundeld en — wat meer is —

uit zijn wettelijke spreiding in zijn maatschappelijke samenhang wordt geplaatst. Uit het Burgerlijk Wetboek lichten wij dan die zevende Titel A van het Derde Boek, waaromtrent men van de aanvang of niet gerust is geweest nopens de plaats, welke deze rechtsregeling in dat Wetboek had verworven¹⁹). De wetgeving betreffende de sociale verzekering zullen wij in haar geheel tot ons domein rekenen, en blijven rekenen, ook nadat „kleine zelfstandigen” onder haar werking zullen zijn gebracht. Mocht zij eens van het beginsel der arbeidspraestatie worden losgemaakt en uitgroeien tot een alle rechtsgenoten omvattende regeling van sociale zekerheid, dan is er geen grond meer haar nog langer bij het arbeidsrecht in te delen, ook al zal zij dan bijzondere betekenis voor „arbeidende standen” kunnen houden; zij zal dan, om verwatering van het arbeidsrecht te voorkomen, moeten worden afgedamd en naar de kanalen van de zogenaamde sociale wetgeving moeten worden geleid. Met de overige delen van het arbeidsrecht in nauw verband blijven al die regelingen staan, welke men als publiekrechtelijke arbeidsvoorwaarden kan bestempelen en nu vinden moet in de Arbeidswet 1919 en de Veiligheidswet 1934 (met verschillende bijpassende wetten en algemene maatregelen van bestuur), welke gemakkelijk als bewijs kunnen dienen, dat de arbeid, al dan niet in onderschikking, aanleiding heeft gegeven tot deze bij elkander horende rechtsvoorschriften.

De rechtelijke overheidsbemoeiing met de arbeid is daarmee niet uitgeput. Ik denk aan die twee zeer verschillende vormen van zulke bemoeiing, beide wel met hetzelfde woord „bemiddeling” aangeduid: aan de ene kant aan die arbeidsbemiddeling in eigenlijke zin, welke onlangs werd gedefinieerd als „alle inspanning van een, tusschen vraag en aanbod van arbeidskrachten ingeschakeld, zelfstandig werkend organisme (persoon), die tot doel heeft een zoo groot en zoo gunstig mogelijk resultaat aan arbeid op de arbeidsmarkt te bereiken”²⁰), aan de taak dus van wat vroeger arbeidsbeurs, thans arbeidsbureau en straks wellicht planbureau voor de arbeid heet; aan de andere kant denken wij aan het bemiddelen bij conflicten in de arbeidsverhoudingen, waarvoor een Arbeidsgeschillenwet (1923) Rijksbemiddelaars had gecreëerd, een benaming die behouden bleef, nadat de functie aanzienlijk was gewijzigd, nu het college van Rijksbemiddelaars de taak heeft gekregen, eventueel zelfs ambtshalve, regelingen van en in verband met de lonen en andere arbeidsvoorwaarden van werknemers bindend vast te stellen (zie B.B.A. 1945), waardoor de reeds genoemde Arbeidswet 1919 en haar aanhangsels in de regelingen van dat college een niet te verwaarlozen verlengstuk hebben gevonden, dat een brug vormt tussen het publieke recht van de wet en het „private” recht van de collectieve arbeidsovereenkomst.

Nog een ander stuk recht valt binnen ons gezichtsveld, als wij het arbeidsrecht zo ruim omlijnen als wij deden. Het is alle recht van het bedrijfsleven, voor zover het de arbeid en zijn verhoudingen ordent. In bescheiden perken hebben wij dat recht een tien-, vijftiental jaren geleden zien ontkiemen in wettelijke regelingen betreffende bedrijfsvestigingen, bedrijfsvergunningen, bedrijfsraden, en er valt in de naaste toekomst een aanzienlijke groei van zulk ordeningsrecht, waaraan intussen de bezetter al op zijn wijze had getuiniert, te verwachten. Het zal als recht aangaande de *bedrijfstak* zijn harmonische plaats in het raam van het arbeidsrecht moeten innemen naast het andere, in een wat verder gelegen

toekomst te verwachten, recht betreffende die maatschappelijke groepering, die eveneens uit de menselijke arbeid resulteert : de *onderneming*. Juist voor de toekomst zie ik de atomistische, brokkelige opbouw van het arbeidsrecht vervangen door een hecht geheel, opgetrokken op die twee hoekstenen : het recht van de bedrijfstak en het recht van de onderneming, die rusten kunnen op de fundering, welke in de sociale werkelijkheid van ons bedrijfsleven reeds is gelegd.

Daarnaast mag het onlangs gehouden pleidooi voor een afzonderlijke tak van rechtswetenschap, genaamd „economisch recht” zijn waarde behouden ²¹⁾, als men daaraan dan maar niet een afzonderlijk rechtsgebied toewijst, zoals het arbeidsrecht voor zich opeist, maar slechts toestaat, dat de beoefenaar van die tak van wetenschap de terreinen van andere rechtstakken betreedt en onderzoekt, voor zover ze onder het gezichtspunt van de econoom van betekenis zijn. Anders voorzie ik een economisering van dat recht, welke precies even kortzichtig en daardoor funest zou blijken, als de leer, welke in de mens niet meer dan de „homo economicus” kon ontwaren.

De eenheid van het arbeidsrecht, in het vorenstaande uitgestippeld, zal op twee wijzen, welke ik nog even wil aanduiden, inzonderheid aan de dag moeten treden ²²⁾. Vooreerst, wat louter formeel mag schijnen, maar ook materiële waarde bezit : door codificatie van het arbeidsrecht. De toekomst zal een Wetboek van de Arbeid moeten brengen, dat volledig — en hierin schuilt dus zijn materiële betekenis — rekening houdt met de eigen aard van de menselijke arbeid voor de maatschappelijke verschijnselen, welke een rechtsordering behoeven. Het zal een klaar rechtsbeeld moeten ontwerpen van de organen en hun functies in het arbeidende „Sozialkörper”, uitgaande van deze werkelijkheden : vakvereniging, bedrijfstak en onderneming, en daarnaast de arbeidsverhoudingen, welke een minder institutioneel karakter dragen, op de leest van een zeer specifieke individuele arbeidsovereenkomst kunnen regelen. Het zal het geheel van rechtsvoorwaarden, waaronder thans arbeid wordt verricht, maar welke her en der door onze wetgeving liggen verspreid, moeten verzamelen, rangschikken en tot een eenheid samenvoegen ²³⁾. Wellicht zal men, alvorens de tijd hiervoor rijp geacht kan worden, eerst partiëel te werk moeten gaan : over unificatie van het recht der sociale verzekering wordt al druk gesproken ²⁴⁾, een unificatie van de straks bedoelde (publiekrechtelijke) arbeidsvoorwaarden (van Arbeidswet 1919 over regelingen van het College van Rijksbemiddelaars tot door dit College goedgekeurde collectieve arbeidscontracten) mag even dringend geboden worden geacht. Zulke unificaties en de reeds genoemde ordeningen van het bedrijfsleven zowel in bedrijfstak als in onderneming zullen geschikte bouwstoffen voor een Wetboek van de Arbeid zijn. Unificatie is voorwaarde voor codificatie.

Een ander en dringender bewijs van zijn eenheid zal het arbeidsrecht, eveneens in formeelrechtelijke richting en met materiële betekenis, moeten geven in de schepping van zijn eigen rechtspraak. Ook hier is al het een en ander gegroeid, als we zien, dat voor de berechting van geschillen uit het sociale verzekeringsrecht afzonderlijke rechtsprekende organen van overheidswege deels zijn ingesteld, deels in het bedrijfsleven zijn erkend. Maar op zichzelf is die rechtspraak al even verbrokken als dat

wetenschappelijke discipline de studie van het civiele recht nog steeds de beste waarborg biedt. Ook in het handelsrecht, zeker in zijn oorspronkelijke eigen gedaante, was goeddeels arbeidsrecht, immers beroepsrecht, gegeven: „on n'osa pas dire qu'on rétablissait un droit professionnel”, schrijft Ripert naar aanleiding van de Code de commerce ³²), maar in wezen was een Wetboek van Koophandel naast een Burgerlijk Wetboek een demonstratie van de ontoereikendheid der maatschappijleer, welke de samenleving slechts uit individuele burgers en niet uit functionele werkers zag bestaan ³³). Tenslotte, wie het volkenrecht bestudeert en daarbij ook acht geeft op wat men internationaal administratief recht kan noemen, ontmoet de dynamische scheppingen van internationaal arbeidsrecht (paradoxaal genoeg) ondanks „de traagheid der bestuursapparaten, nationale vooroordelen, staatsrechtelijke tegenspraak, juridische bezwaren, economische bedenkingen, parlementaire dwarsdrijvingen, schakelzettingen der regeringen, obstructie der oppositiepartijen, onverschillige of vijandige houding der openbare mening”, waarover Albert Thomas zo klaagde ³⁴), wellicht als het meest stabiele en waardevolle resultaat van internationale rechtsbemoeiing.

Maar ook rechtsdoctrinair is het arbeidsrecht, ondanks de differentiatie, die het aanbrengt, van een integrerende werking. Want, met één uitzondering, is er geen tak van rechtswetenschap, welke zozeer is aangewezzen op een beoefening, die niet tot het enkel dogmatische wordt beperkt, maar ook sociologische verbreding en ook wijsgerige verdieping aandurft. Die ene uitzondering, welke dus evenals het arbeidsrecht nimmer louter dogmatisch mag worden bestudeerd, schijnt mij het strafrecht en zo zien wij, dat de arbeid en de straf — die sinds de eerste bladzijden der H. Schrift ook nog een andere verwantschap vertonen — als rechtsobjecten hierin overeenstemmen, dat hun systemen niet op zichzelf, maar in hecht verband met de gegevens der maatschappelijke werkelijkheid en met de metaphysieke ondergrond moeten worden onderzocht. De bij uitstek betekenisvolle rol van de mens in deze rechten en van deze rechten voor de mens verklaart die overeenstemming en vordert zulk breed en diep onderzoek. En juist door een voortdurende confrontatie met wat sociaal voorhanden is en een voortdurende bezinning op de metaphysiek van de arbeid is de dogmatiek van het arbeidsrecht in staat de controverse tussen Begriffs- en Interessesjurisprudenz te overwinnen, welke naar mijn mening goeddeels debet is aan het nu juist één eeuw oude, maar nog steeds niet overwonnen verwijt van de „Wertlosigkeit” of de „Unwissenschaftlichkeit” der rechtswetenschap ³⁵). De confrontatie met de sociale gegevens waakt tegen een overwicht van begrippen, waardoor deze tak van rechtswetenschap een levenloos skelet zou worden, maar de wijsgerige bezinning voorkomt een primaat van „belangen”, waardoor hij alleen maar tot „utility” zou degraderen. Het arbeidsrecht is wel het meest typische rechtsspecialisme, dat moet worden beoefend als Geistes- en als Naturwissenschaft, aan welke onderscheiding immers Petraschek de zo even genoemde controverse terecht heeft vastgeknoopt ³⁶).

Tenslotte gaat van de beoefening van het arbeidsrecht een synthetische werking binnen de rechtswetenschap uit, daar het om de dynamiek, waardoor het in vrij sterke mate wordt gekenmerkt, niet enkel de lege lata, maar evenzeer de lege ferenda bekommerd moet zijn. Heeft Radbruch al gelijk, dat de rechtswetenschap zeker zo sterk de wet als deze de

wetenschap bepaalt³⁷⁾, de beoefenaar van het arbeidsrecht zal zijn wetenschappelijke bemoeienis met het stellige recht zelfs steeds bewust moeten plaatsen in het perspectief op wat worden gaat.

Met dat alles is de eenheid van het arbeidsrecht binnen de rechts-wetenschap geschetst, ik maak nu nog een enkele opmerking over de betekenis van dit vak binnen de eenheid der wetenschappen. Het blijkt met meer dan één vakwetenschap buiten de faculteit van rechtsgeleerdheid nauw verbonden, gevolg van het feit, dat de arbeid een oerwerkzaamheid van de mens is. Het arbeidsrecht moet rekening houden met de uitkomsten van al die wetenschappen welke een bijdrage tot inzicht in wezen en functie van de arbeid kunnen leveren. De economie is er zeker een van, zij leert ons de betekenis van de arbeid om zijn resultaten ten behoeve van de volkshuishouding kennen. Voor het recht minstens zo belangrijk zijn de onderzoekingen der sociologie — ik beweer niet, dat ik hiermede al in de faculteit van godgeleerdheid ben overgestapt! — voor zover deze zich met name bezig houdt met de groepsvorming tengevolge van de arbeid; men behoeft slechts te denken aan maatschappelijke verschijnselen als onderneming, vakvereniging, collectief arbeidscontract. Dan is ook de sociale en de milieupsychologie — denkt aan fabriek, werkplaats, woonwijk — een onmisbare onderbouw voor de rechtsordening der arbeidsverhoudingen. De individuele psychologie soms niet? Evenzeer, de individuele arbeidspsychologie helpt ons bij de betrekkingen tussen geest en arbeid; wij denken hier aan de taak van de geest in het arbeidsproces, aan arbeidslust en -onlust, ook aan psychotechniek, beroepskeuze. Maar bij deze laatste spreekt al weer een andere factor, voorwerp van afzonderlijk wetenschappelijk onderzoek mede: de fysieke zijde van de arbeid. De arbeidsfysiologie is van belang om de lichamelijke krachten van de mens in zijn bewerking van de stof te meten; welke arbeid kan de mens in het algemeen, welke arbeid deze mens fysiek aan? Welke problemen stelt de stof in haar vormbaarheid aan de mens? Hier moeten onderzoekingen zowel aan 's mensen fysiek als aan de materie worden verricht; de uitkomsten ervan zijn ook voor het arbeidsrecht richting-gevend³⁸⁾.

Geen vragen van recht mogen buiten ethisch verband worden beantwoord. Daarmede is ook het arbeidsrecht in samenhang met een stuk practische wijsbegeerte gebracht. Maar het hangt er niet alleen als recht, maar juist ook om de arbeid innig mede samen. Niet alleen het recht, ook de arbeid wortelt in het ethos. Wat arbeidsethiek, wat sociale ethiek leren, mag het arbeidsrecht niet onverschillig zijn. En door dit wijsgerig „Sollen” heen grijpt het dan ook naar het wijsgerige „Sein”³⁹⁾. Wat leert de metaphysiek omtrent het wezen van de arbeid?⁴⁰⁾ Het is een vraag, die weer nauw verwant is met wijsgerige anthropologie. En op het terrein van de cultuurphilosophie ontmoeten wij de arbeid en daarmede ook de vraagstukken, welke voor het arbeidsrecht van belang zijn, als wij alleen maar even stilstaan bij de problematiek, welke wordt opgeroepen door zulke woorden als: technische beschaving, mens en machine, het industriële tijdperk⁴¹⁾.

Het arbeidsrecht dient ten laatste — of ten eerste — nog dieper te graven of nog hoger te grijpen. Juist de arbeid is wel op bijzondere wijze door Gods vinger geraakt: de arbeid is ons gegeven als een opdracht en

als een straf ⁴²). Daarom zal ook de theologische wetenschap onmisbaar zijn bij het bepalen van de laatste en diepste zin van de arbeid, bij het bepalen dus ook van de grenzen der arbeidsvreugde, van de mogelijkheden der arbeidsresultaten, van de waarde van de arbeid in eeuwigheidslicht, van de waardigheid van de arbeidende mens voor het Aanschijn van zijn goddelijke Schepper.

Hier is de top der eenheid bereikt, waartoe ook het arbeidsrecht moet opgaan. Hier zou ik dus mijn voordracht kunnen eindigen, maar er is nog één aspect van het arbeidsrecht, dat onder zijn eenheid valt : naast de eenheid van het arbeidsrecht zelf, naast de eenheid waarin het de rechtswetenschap bindt, naast de eenheid waartoe het langs de scala der wetenschappen opgaat, is er nog de eenheid, welke het als vrucht moge afwerpen, de eenheid van het maatschappelijk bestel. Het is de eenheid, welke wij de roeping van het arbeidsrecht willen noemen. Het is de eenheid, waarin juist dit recht de in arbeid samenlevende mensen moet binden. Samenwerking, samenarbeid alleen is geen voldoende waarborg voor die eenheid, dat heeft een droeve geschiedenis allang geleerd. Het bindende beginsel der menselijke samenleving is niet het feit van de arbeid, maar de norm van het recht, en het arbeidsrecht heeft tot taak die norm voor de arbeid op te sporen, te formuleren en te handhaven ⁴³). De eenheid van het arbeidsrecht toont dus ook nog deze zijde, dat het op het beslissende terrein van de maatschappelijke arbeid tot taak heeft „ieder het zijne” toe te delen. Zijn eenheid wordt dus niet alleen in het systeem der wetenschappen, maar ook in het systeem van de gemeenschappen der mensen aangetroffen, waarin het arbeidsrecht moet uitmonden tot de harmonie van een rechtvaardige arbeidsvrede, tot de „tranquillitas ordinis”. Slechts onder voorwaarde, dat het wetenschappelijk tot de hoogste top der eenheid wil opstijgen, zal het arbeidsrecht ook bevoegd en bekwaam zijn om steun te geven bij de tot standbrenging van die feitelijke eenheid, waarvan de huidige maatschappelijke arbeidsverhoudingen in de woelingen van deze onrustige jaren maar niet vermogen te getuigen.

Hoe schoon, want hoe harmonisch, hoe hoog, want hoe verheven, maar ook hoe zwaar, want hoe verantwoordelijk is dan de taak van de hoogleraar, die op dit terrein „contemplata aliis tradere” mag ⁴⁴). Hoe dankbaar ben ik dan ook gestemd en hoe gaarne geef ik thans uiting aan dat gevoelen jegens de hoge bestuurderen der St. Radboudstichting voor de benoeming, welke mij tot de bezetting van deze nieuwe zetel riep.

Evenzeer ben ik U, *mijne Heren Curatoren*, erkentelijk voor het vertrouwen, dat Gij in mij hebt willen stellen, te meer als ik bedenk, dat er enkele omstandigheden aan mijn benoeming waren verbonden, welke Gij nu juist liever niet aanwezig zaagt. Eén van die omstandigheden wil ik noemen : mijn woonplaats is niet de stad van deze Universiteit en zelfs niet haar omgeving. Ook ik ben er van daardrongen en heb reeds ondervonden, dat een spoorprofessor bezwaarlijk meer voor de universiteit in het algemeen en haar studenten in het bijzonder kan zijn dan een spoorstudent voor de universitaire gemeenschap. Bovendien : als niemand al twee heren kan dienen, hoe zouden dan twee „almatres” van één dienaar kunnen ontvangen, waarop zij ten aanzien van

een hoogleraar terecht aanspraak plegen te maken? Ik heb U echter destijds de verzekering gegeven, dat ik zou trachten in de universitaire gemeenschap meer plaats dan met mijn college-uren alleen in te nemen en die verzekering herhaal ik hier. Voor vandaag moet ik het bij woorden laten, de toekomst voege er de daad aan toe.

Mijne Heren leden van de Academische Senaat, het is deze maand juist vijftien jaar geleden, dat ik deze Universiteit verliet en sindsdien ben ik er nog eenmaal teruggekeerd om de onzichtbare doctorshoed in ontvangst te nemen. Nu draag ik er dan de baret van de professor. Voegt daarbij de vriendelijke wijze, waarop deze collega in Uw kring is ontvangen en opgenomen, en ik heb redenen te over om U erkentelijk te zijn. Dat ben ik dan ook, zowel voor het onderwijs — meer dan onderwijs alleen — dat ik aan deze Universiteit van enigen Uwer heb mogen ontvangen (de opdracht van mijn rede getuigt van mijn gevoelen), als voor de aandacht en het vertrouwen, door U, *mijne Heren collegae der Faculteit van Rechtsgeleerdheid*, blijkbaar aan mij geschonken, als ook voor de aangename contacten, die ik reeds thans in de drie faculteiten heb mogen leggen.

De inhoud van mijn rede, inzonderheid van het laatste deel, zal hebben aangetoond, dat ik mijn leeropdracht niet wens te vervullen in de ivoren toren van een strak specialisme, maar in de brede ruimten van een ware Universiteit. Voor en na zal ik dan op menige collega een beroep moeten doen tot voorlichting, ja moge het zijn tot samenwerking. De overtuiging, dat zulk een beroep vruchtdragend zal blijken, wordt, behalve door de reeds thans gevestigde faam van deze jongste der Nederlandse universiteiten, gewaarborgd door Uw persoonlijke tegemoetkomendheid.

Dames en heren studenten, Niet alleen gij, studenten, ook wij, hoogleraren hebben idealen. Welke de mijne zijn met betrekking tot wat wij met en voor elkander moeten doen, zal U uit het brede program, dat ik hier ontvouwde, duidelijk zijn geworden. Laat ik het met enkele woorden nog eens anders trachten te formuleren. Het arbeidsrecht, dat wij gezamenlijk willen bestuderen, moet enerzijds als wetenschap zich richten op het systematisch vergaren van kennis omtrent zijn eigen sector van de rechtscirkel, anderzijds in een onophoudelijke bezorgdheid om het normatieve wel en het feitelijke wee der maatschappelijke arbeidsverhoudingen worden beoefend uit een diep ethisch besef, dat zich aan de werkelijkheid wil opdringen. Nog anders gezegd: het arbeidsrecht volmaakt als iedere wetenschap het naar weten zoekende verstand, maar het moet ook bevrediging durven schenken aan het naar gerechtigheid dorstende hart. En weer anders: gelijk ik zelf tracht te geven, zo wil ik ook van mijn studenten vorderen: niet alleen de wellicht spreekwoordelijke scherpzinnigheid van de jurist, maar ook de in onze tijd zo veelvuldig aangerande menselijkheid van de mens, ja het gaat mij bij mijn studie — en ik zou wensen, dat het zo ook bij de Uwe mocht zijn — niet alleen om het weten van de geleerde, maar daarnaast, neen daarin en daarmede ook om het beminnen van de christen.

Reeds meer dan 50 jaren geleden oreerde Menger te Wenen over de sociale taak der rechtswetenschap, sindsdien hebben de Termiers, de Carrels, de Collins ieder op hun wijze uiting gegeven aan de

noodzakelijkheid van een wetenschapsbeoefening, welke maatschappelijk weidser was dan een individueel weten, zonder de valse progressie van het heil der samenleving te zoeken bij een scientisme à la Comte of à la Renan⁴⁵). Even gevaarlijk als „l'art pour l'art” is de leuze „de wetenschap om de wetenschap”. Een dergelijke mentaliteit bedreigt de rechtswetenschap en daarmee ook het arbeidsrecht van twee kanten, daar het hier èn om een scientia (iuris) èn om een ars (boni et aequi) gaat.

Wij zullen die beide aspecten van het arbeidsrecht in het oog moeten houden, het vuur dat deze wetenschap ontsteken wil, zal het verstand moeten verlichten, maar ook het hart moeten verwarmen. Dan pas zijn haar beoefenaars in staat om hun weten van het recht der arbeidsverhoudingen dienstbaar te maken aan de maatschappelijke werkelijkheid.

Wordt daarmee de rang der wetenschap althans op dit gebied niet aanzienlijk verlaagd? Geldt dan niet ook van de waarheid, welke deze vakwetenschap wil leren kennen, het woord, dat Guardini⁴⁶) inzonderheid voor de in het dogma geopenbaarde, maar toch ook voor alle waarheid heeft geschreven: „Die Wahrheit aber hat an sich und zunächst überhaupt keinen Zweck, sondern nur einen Sinn: eben Wahrheit zu sein”? Hier is een waarheid over het menselijk handelen aan de orde, deze waarheid vervult daarom juist haar zin: waarheid te zijn, alleen in de praktijk, in de verwerkelijking. Een praktische waarheid als de waarheid omtrent het recht, zeker ook omtrent het *arbeidsrecht*, ontplooit zich eerst in en door de menselijke handelingen, welke uit die waarheid worden gesteld. Daarom is het een praktische wetenschap als de wetenschap van het recht, zeker ook van het *arbeidsrecht*, dure plicht bij te dragen tot het realiseren van wat zij leert. Dat is metaphorisch gezegd. Die bijdrage kan niet door de wetenschap, maar alleen door haar dragers, haar beoefenaars worden geleverd.

Zietdaar dus onze roeping, welke theorie en praktijk betreft: een theoretische voorbereiding op een praktische taak, een theoretische bezinning met een praktisch doel, in de dubbele overtuiging, dat deze theorie haar zin verliest, als zij de praktijk niet kan bereiken, en dat die praktijk niet wordt gediend buiten een theoretische verantwoording.

Zo kan ook het arbeidsrecht zijn eigen plaats innemen in het kader van de universitaire opleiding, waarvan Newman zeide: „It is the education which gives a man a clear conscious view of his own opinions and judgments, a truth in developing them, an eloquence in expressing them, and a force in urging them”⁴⁷). Ook wie het arbeidsrecht beoefent, moet helder en verantwoord kunnen oordelen en zijn inzichten krachtig durven verkondigen. Tot deze Universiteit en dus tot U, dames en heren studenten, klinkt hier een roeping.

Dixi.

AANTEKENINGEN

- 1) J. Hoogveld, *Opgang naar de eenheid* (Rectorale rede). Nijmegen 1928.
- 2) Verg. voor de rol der wijsbegeerte ten aanzien van de vakwetenschappen : A. G. M. van Melsen, *Eenheid en verscheidenheid der wetenschap* (openbare les). Nijmegen 1945.
- 3) N. Devolder, *Arbeid en economische orde* (Antwerpen 1946), blz. 59. Tot de genoemde definitie komt de schr. na een uitgebreid en minutieus onderzoek van andere definitiën. Dat de zijne hier is overgenomen, betekent niet, dat ik haar voor verbeterlijk houd. Met name ware tegen de innerlijk-oorzakelijke gerichtheid een en ander in te brengen. Voor het hier gekozen doel voldoet zij echter.
- 4) Zie M. G. Levenbach, *Organisatievormen in het Ned. arbeidsrecht* (inaug. rede Amsterdam G. U. 1939), blz. 4.
- 5) Zie Levenbach's opgave der vindplaatsen in de noten 1, 2, 4 en 5 van zijn genoemde rede.
- 6) W. H. Nolens, *Beteekenis en omvang van de arbeidswetgeving* (inaug. rede Amsterdam G. U. 1909) ; M. W. F. Treub, *Het arbeidsrecht in zijne historische ontwikkeling* (het vierde zijner *Hoofdstukken uit de Geschiedenis der Staatshuishoudkunde*, Haarlem 1914) ; P. Scholten in zijn *Algemeen Deel van Asser's Handleiding* (1934²), blz. 237 v. ; G. E. Langemeyer in zijn bewerking van Van Apeldoorn's *Inleiding* (Zwolle 1946), blz. 249 ; H. Sinzheimer, behalve in zijn vroegere Duitse publicaties (m.n. in *Grundzüge des Arbeitsrechts*, Jena 1927²) ook implicite in *De achtergrond van het arbeidsrecht* (inaug. rede Leiden 1936) ; W. A. van de Garde, *De grondslagen van het Ned. arbeidsrecht* (diss. Leiden 1945, gecyclost.) ; B. C. Slotemaker, *Ontwikkelingstendenzen in het arbeidsrecht* (inaug. rede Rotterdam 1946).
- 7) Voor de eerste maal had ik de hier betrokken stelling gekozen in noot 9 van mijn openbare les (*Arbeid en recht*, Utrecht 1942).
- 8) Achtereenvolgens in zijn openbare les (*Critische inleiding tot de systematiek van het arbeidsrecht*, Tilburg 1938), in zijn *Inleiding tot het arbeidsrecht* (Tilburg 1941, 1946²), en in een tweetal artikelen, welke evenals die les zijn opgenomen in zijn *Arbeidsrechtelijke en sociaal-politieke opstellen* (Bussum 1945), zie daarvan resp. het vierde, het eerste en het tweede opstel.
- 9) Zie zijn inaug. rede *Over stelselmatigheid in het streven naar sociaal-economische ordening* (1946).
- 10) N. E. H. van Esveld, *De ontplooiing van het individu in het arbeidsrecht* (Amsterdam 1946), blz. 173 v. Dat Van Esveld's opvatting (het object uitgebreid tot alle arbeid in „Sociale afhankelijkheid”) ook nog te beperkt is, betoogde ik in mijn bespreking van zijn boek in *Bestuurswetenschappen* I, blz. 460.
- 11) R. v. Jhering, *Geist d. römischen Rechts* (1906) III, 1, blz. 339.
- 12) G. Ripert, *Aspects juridiques du capitalisme moderne* (1946), p. 2, in welk boek de schr. er herhaaldelijk blijk van geeft, dat het brede leven zijner maatschappelijke belangstelling veel sterker is dan de hier aangehaalde enge leer der juridische techniek. Dat is methodisch een bezwaar, omdat nu schr.'s bezwaren tegen bepaalde constituenda worden geperst en vervormd in het keurslijf van die leer (zie bijv. zijn uitvallen tegen het „dirigisme” en zijn kennelijke voorliefde voor het „néo-libéralisme” van een Wilhelm Röpke en vooral van een Walter Lippmann in ch. V). Tegen de rechtswetenschap als „technique juridique” enkele behartenswaardige opmerkingen bij G. Gurvitch, *Eléments de sociologie juridique* (Paris 1940), p. 7 v. en uitvoeriger : *Sociology of Law* (London 1947), p. 8 v.
- 13) Hopelijk zijn aldus de terminologische moeilijkheden, welke zich hechten aan uitdrukkingen als arbeid in „beroep” en „bedrijf” vermeden.
- 14) Op het persoonlijke en het noodzakelijke van de arbeid wijst de encycliek *Rerum Novarum* (1891), op het persoonlijke en sociale de encycliek *Quadragesimo Anno* (1931) ; in de uitgave van „Urbi et Orbi” 1939 zie men resp. de nrs. 34 en 69. Het valt op te merken, dat R. N. zich zó strikt aan het persoonlijke karakter van

